

ISLOM MA'NAVİYATINING ASOSIY XUSUSIYATLARI

Lutfullayev Asror Axror
o'g'li

Muhhammad al-Xorazmiy
nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti Samarqand filiali

Ilmiy rahbar: **Samatov Xushid O'lmasjonovich**

Annotatsiya Ushbu maqolada insoniyat tarixida ma'naviyat va axloqning tutgan o'rni yoritilib, Islom dini bu qadriyatlarning eng yuksak manbai sifatida talqin etiladi. Islom ma'naviyati sabr, adolat, halollik va rahm-shafqat kabi tamoyillarga asoslanadi. U faqatgina ibodat bilan cheklanmay, balki inson qalbini tarbiyalash, ruhiy yetuklikka erishish va jamiyatlardagi munosabatlarni yaxshilashga qaratilgan. Maqolada islomiy ma'naviyatning tinchlik, totuvlik va ruhiy uyg'unlikni ta'minlashdagi o'rni ochib beriladi. Shuningdek, tarixiy shaxslar va ularning ibratli o'gitlari orqali bu qadriyatlarning bugungi kundagi dolzarbligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Islom ma'naviyati, axloqiy qadriyatlar, ruhiy kamolot, tafakkur, hikmatli so'zlar.

Islom ma'naviyati — insonning ichki dunyosini poklashga, ruhiy barqarorlik va yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan yuksak ta'limotdir. Islom nafaqat tashqi amal va ibodatlar tizimi, balki inson qalbi va ongining ichki uyg'unligini ta'minlovchi ma'naviy muvozanatni ham taklif etadi.

Islom ma'naviyatining eng muhim xususiyatlaridan biri — bu o'zini anglashga qaratilgan yo'nalishdir.. Rasululloh (s.a.v.) bir hadisda shunday deganlar: "Parvardigorim meni husni tarbiya bilan tarbiyala" [1.58-hadis.23-b]. Imom G'azali o'zining asarlarida inson o'zining haqiqiy ehtiyojlarini tushunmaguncha, uning ma'naviy yetuklikka erishishi qiyin bo'lishini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, inson o'z qalbini anglash va uni

tarbiyalash orqali ilohiy haqiqatga yaqinlashadi. Bu esa Allohni tanish va unga bog‘lanishning ichki poydevorini yaratadi.

Islom ma’naviyatida niyatning pokligi alohida o‘rin tutadi. Har qanday amal, avvalo, niyat bilan belgilanadi. Niyat — insonning qalbida shakllanadigan ichki holat bo‘lib, u qilinayotgan harakatning axloqiy va ma’naviy bahosini belgilaydi. Bahauddin Naqshband “Biror ishni boshlashdan oldin niyatingni to‘g‘ri qilib ol”, degan hikmatli so‘zi bilan bu jihatni chuqur ifodalagan. Yaxshi niyat faqatgina diniy ibodatlarda emas, balki kundalik hayotdagi barcha faoliyatlarda ham halollik va samimiylikni yuzaga chiqaradi.

Islomda sabr juda katta fazilat hisoblanadi. Sabr nafaqat o‘ziga qarshi bo‘lgan sinovlarga, balki boshqalarga nisbatan yomonlikni ham engish va toqatli bo‘lishni anglatadi. Rasululloh (s.a.v.) sabrni imonning bir qismi deb ta’riflaganlar. “Iymonning afzali-sabr va bag‘rikenglikdir.”[1.145-hadis.51-b]

Ma’naviyatda sabr va tavakkul tushunchalari ham alohida o‘rin egallaydi. Sabr — bu nafaqat musibatlarga chiday olish, balki har qanday sinovda ham ijobiy qarashni saqlab qolish deganidir. Tavakkul esa inson o‘zining barcha harakatlarini ado etganidan so‘ng, natijani Allohga topshirishdir. Bu ikki fazilat musulmonni ichki xotirjamlikka, ruhiy mustahkamlikka va hayotda bardavomlikka olib keladi.

Islom ma’naviyatining yana bir muhim jihati — bu poklikka intilishdir. Poklik faqatgina jismoniy tozalik emas, balki qalb va niyatni harom va nopok narsalardan saqlashdir. Qur’oni Karimda Alloh poklarni sevishini ta’kidlovchi oyatlar ko‘plab uchraydi. Bu esa musulmon kishining qalbida halollik, sadoqat va tozalik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Islomda ruhiy ozodlik va erkin fikrlashga ham alohida e’tibor beriladi. Alloma Iqbol o‘zining she’riy va falsafiy merosida inson qalbining ozodligi haqida fikr yuritgan: “Fikrni erkinlashtiring, qalbni ozod qiling, so‘zlarni halol qiling.” Bu fikr inson ma’naviyati erkinlik bilan uyg‘unlashganda komillikka yetishini ifodalaydi. Erkinlik, haqiqiy ma’noda, faqat qalbni poklab, niyatni to‘g‘rilash orqali o‘zlashtiriladi. Islomda erkin fikrlash va ma’naviy ozodlik o‘rtasida chuqur bog‘liqlik

mavjud. Iman va tafakkur, ma'naviy o'sishning asosiy tayanchlaridir, chunki ular insonni haqiqiy ozodlikka, ichki ravshanlikka olib boradi. Bu yo'ldagi har bir qadam, aslida, o'zligini anglash va haqiqiy maqsad sari yo'l olish demakdir. Bu ozodlik bexavotirlikda emas, balki Allohga to'liq bog'langan holatda ma'naviy hurlikka erishishda mujassamdir.

Islom ma'naviyati shaxsiy taraqqiyot bilan bir qatorda, ijtimoiy axloqiy barqarorlikni ham ta'minlaydi. U jamiyat a'zolari o'rtasida halollik, rostgo'ylik, mehr va o'zaro hurmat asosida sog'lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantiradi. Inson boshqa birodarlariga nisbatan javobgarlik hissi bilan yashashi kerak, chunki har bir inson faqat o'zining emas, balki jamiyat tinchligi va rivojlanishi uchun ham mas'uldir. Islom ma'naviyati aql va qalb uyg'unligini zarur deb biladi. Qalb poklanmasdan turib, aql to'g'ri ishlamaydi; aql yo'l ko'rsatmasdan, qalb to'g'ri yo'lga tusha olmaydi. Shuning uchun Islom har ikki unurni birgalikda tarbiyalashga undaydi. Aql bilan tafakkur qilish, qalb bilan his qilish — Islom ma'naviyatida bir butun jarayon sifatida ko'riladi.

Islom ma'naviyatining asosiy maqsadi insonni ichki dunyosini anglash va poklash, shuningdek, axloqiy va ruhiy yuksalishga erishishdir. Bu tizim insonni nafaqat jismoniy tozalik, balki qalb va niyatni ham poklashga undaydi. Islomda sabr, tavakkul va niyatning pokligi insonning ruhiy mustahkamligini ta'minlashda va ijtimoiy adolatni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Har bir amal niyatga asoslanib amalga oshirilishi kerak, chunki niyatning pokligi insonning qalbini to'g'ri yo'lga yo'naltiradi va amallarining maqsadga muvofiq bo'lishini ta'minlaydi.

Islom ma'naviyati, shuningdek, insonning o'ziga bo'lgan mas'uliyatini va jamiyatga bo'lgan aloqalarini qayta shakllantiradi. U jamiyatdagi har bir a'zoning o'zaro hurmat, mehr-oqibat va halollik asosida yashashini ta'minlaydi. Aql va qalb uyg'unligi — Islomning ajralmas qismidir, chunki faqat ularning birgalikda ishlashida inson haqiqiy ma'naviy yuksaklikka erishishi mumkin. Islom nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va adolatni ta'minlashga ham qaratilgan.

Shu bilan birga, Islom erkin fikrlashni va ruhiy ozodlikni ta'minlashga ham alohida e'tibor beradi. Ma'naviy hurlik faqat Allohga to'liq bog'lanish orqali erishiladi, bu esa insonni ichki xotirjamlik va o'zini anglash yo'lida yetaklaydi. Natijada, Islom ma'naviyati nafaqat individual, balki jamiyatning rivojlanishi uchun ham asosiy yo'lini nazarda tutadi.

Yuqorida keltirilgan fikrlar asosida aytish mumkinki, Islom ma'naviyati insonni ichki dunyosini shakllantirish, qalbini poklash va ijtimoiy hayotda ezgulik urug'larini yoyishga qaratilgan mukammal tizimdir. Bu ma'naviyat insoniyatni ruhiy yuksaklik sari yetaklovchi yo'l bo'lib xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ming bir hadis /Shayx Abdulaziz Mansur. -Toshkent: G'ofur Gulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, (2018.-320b.)
2. Naqshband, B. Ruhiy tarbiya va niyat 1990
3. Qur'oni Karim. (2002). Qur'oni Karim. (Tarjima: Muhammad Sodik Muhammad Yusuf). Toshkent: "Iste'dod" nashriyoti.
4. Navoiy Majmua asarlar 1988
5. Iqbol, M. Bang-i-Dra 1995
6. Xorazmiy, M. al-Muxtabiy, M. val-Muqobala 1983
7. Tustariy, A. Tafsir ul-Qur'on al-Azim 1997
8. Al-Gazzoliy, A. Al-Munqid min al-Dalol 2003